

Alenka Jelovšek
ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana
Ramovša
alenka.jelovsek@zrc-sazu.si

Slavistična revija 71/4 (2023): 533–548
UDK 811.163.6'373.7"15":81'255.4=163.6
DOI 10.57589/srl.v71i4.4133
Tip 1.01

Eva Trivunović
ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana
Ramovša
eva.trivunovic@zrc-sazu.si

Slovenski frazeološki ustrezniki v nebiblijskih prevodnih besedilih 16. stoletja

V prispevku so predstavljeni različni načini prevajanja frazeološkega gradiva v nebiblijskih prevodih slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja ter njihovo vključevanje frazemov in paremij v prevod neodvisno od prevodne predloge, pri čemer je posebna pozornost posvečena razlikam med prevajanjem izvorno latinskih in izvorno nemških frazemov.¹

Ključne besede: slovenski knjižni jezik 16. stoletja, frazeologija, prevod, nemščina, latinščina

Slovenian Phraseological Equivalents in Non-biblical Translation Texts of the 16th Century

This article presents different ways of translating phraseological material in non-Biblical translations by Slovenian Protestant writers of the 16th century, as well as such material's inclusion in a translation where there is no phraseological unit in the original text. Special attention is paid to the differences between the translation of originally Latin and originally German phraseological units.

Keywords: 16th-century Slovenian literary language, phraseology, translation, German, Latin

1 Uvod

Frazeologija slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja je bila dolgo obrobna tema raziskovanja v slovenskem jezikoslovju, vendar se je ob pripravi *Slovarja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (v nadaljevanju SSKJ16) izkazala za zelo relevantno in hkrati zahtevno področje. V uvodu v SSKJ16 so frazemi opredeljeni kot stalne besedne zveze, za katere so značilne: reproduciranost, večbesedna ustaljena zgradba, pomenska celovitost (neizpeljivost pomena iz pomena posameznih sestavin) in ekspresivna vrednost (Ahačič idr. 2021: 31). Definicija izhaja iz opredelitev stalnih besednih zvez in frazemov v slovenskem jezikoslovju. Termin stalna besedna zveza je nadpomenka za več vrst večbesednih leksemov, katerih skupna lastnost je, »da po govornem dejanju ne razpadejo, kar pomeni, da je njihov besedni nabor glede na obstojnost govornega dejanja nespremenljiv; kot celota so sestavina slovarja in v tem smislu en leksem, ena slovarska

¹ Članek je nastal v okviru programske skupine *PODOBA – BESEDA – ZNANJE. Življenje idej v prostoru med vzhodnimi Alpami in severnim Jadranom 1400–1800* (P6-0437), ki jo iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

beseda« (Vidovič Muha 2013: 109). E. Kržišnik (1986: 435) kot stalne opredeljuje tiste besedne zveze, katerih sestavine se stalno hkrati pojavljajo in predpostavljajo s skupnim pojavljanjem vsakokrat tudi isti pomen. Znotraj stalnih besed so frazemi opredeljeni z naslednjimi definicijskimi lastnostmi: večbesedna ustaljena zgradba, reproducirana, pomenska celovitost in konotativnost (Gliha Komac idr. 2015: 56–57). Zanje je značilna tudi anomalnost, saj se ne podreajo pričakovanim pretvorbenim procesom, če želijo ohraniti frazeološki pomen (prim. Kržišnik 1986; Gantar 2007; Jakop 2006; Petric 2018). V SSKJ16 gre torej za široko razumevanje frazema, ki poleg različnih vrst besednozveznih in stavčnih frazemov vključuje tudi paremije, ki jih sicer preučuje tudi paremiologija. V takšnem smislu so frazemi obravnavani tudi v tem prispevku.

Novejše frazeološke raziskave vse bolj izpostavljajo, da frazemi niso tako trdne enote, kot se je sprva mislilo (npr. Kržišnik 1996: 133; Moon 1996: 246; podrobnejši pregled v Trivunović 2021). Premik k relativni ustaljenosti je še dodatno razrahljan pri preučevanju frazeologije slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja, ker je variantnosti na vseh jezikovnih ravneh več kot v sodobnem slovenskem jeziku, saj so procesi ustaljevanja šele začeli potekati. Upoštevati moramo, »da je proces frazeologizacije v jeziku vedno postopen in da moramo vedno izhajati iz lastnosti, ki jih kaže določena zveza besed v 16. stoletju« (Ahačič idr. 2020: 74), torej da ne pustimo, da nas naša sodobna izkušnja jezika zavede (prim. Legan Ravnikar 2015: 451, 2020: 267). E. Kržišnik (1986) obravnava različne stalne besedne zveze v Trubarjevi *Cerkovni ordninki* in ugotavlja, da je večje število zvez skozi čas prešlo iz enega tipa zvez v drugega: prvotno nefrazeološka stalna besedna zveza je lahko danes frazem. Naslednja pogosta zagata, v kateri se najdemo pri raziskovanju frazeologije slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja, je nizka frekvenca oziroma nizko število pojavitev določene jezikovne enote. Potencialni frazemi so pogosto izpričani tudi samo z eno pojavitvijo, na podlagi katere ne moremo biti prepričani o njeni dejanski stalnosti, razširjenosti in rabi npr. v govornih komunikacijah tistega časa.

Kot poudarja Mieder (2014: 24–25), frazemi in pregovori ne nastajajo samodejno iz mitičnega »duha naroda«, ampak imajo vedno izvor v izjavi posameznega pisca ali govornika. Če ta izjava izpolnjuje vsebinske in oblikovne kriterije, zaradi katerih jo drugi govorniki in pisci začnejo reproducirati v različnih kontekstih, se lahko v jeziku uveljavi kot stalna enota. Pri tem imajo bistveno večjo možnost uveljavitve izreki, ki so zapisani, zlasti v vplivnih in široko razširjenih delih. Z jezikovnim stikom in prevodi² se frazeologija širi tudi preko jezikovnih mej. Prevzemanje frazeologije iz drugih jezikov je univerzalno in vseh jezikih in časih, določene enote pa se pojavljajo v številnih jezikih, zato jih lahko

² O problematiki prevajanja frazeologije prim. npr. Jesenšek 2013. Področje je sicer še vedno relativno slabo raziskano, obstoječe primerjalne frazeološke študije so večinoma omejene na slovanske ekvivalente (npr. Vrbinc 2011), prevajanje frazemov v posameznih besedilih pa je predmet več diplomskih in magistrskih del. E. Kržišnik (2003: 197) opozarja, da je prevajanje frazeologije zapleteno zato, ker pogosto poteka tako na dobesedni kot na frazeološki ravni: frazem vnaša v besedilo določeno ekspresijo in ga v prevodu ni nujno ustrezno zamenjati z nefrazeološkim izrazom, hkrati pa v ciljnem jeziku pogosto ne obstaja frazeološki ekvivalent.

označujemo kot t. i. internacionalizme.³ Mieder (2014: 25) navaja, da tovrstni frazemi izhajajo iz naslednjih virov: 1) antična literatura (predvsem prek del klasične in srednjeveške latinščine); 2) Biblija; 3) srednjeveška latinščina in 4) v novejšem času sodobni teksti, ki jih reproducirajo množični mediji. Glede na specifični razvoj slovenščine, ki je v drugi polovici 16. stoletja v kratkem času dobila relativno veliko število književnih del, s katerimi je bil utemeljen slovenski knjižni jezik in ki so se skoraj vsa tesno naslanjala na nemške predloge, je pričakovano, da ima prav iz nemščine prevzeta frazeologija v slovenščini najdaljšo tradicijo (Kržišnik 2007: 567). Preko nemščine je v slovenščino prihajalo tako biblijsko kot pogosto tudi antično frazeološko gradivo, zlasti v prevodih postal pa še nemška ljudska frazeologija. Luther kot najvplivnejši nemški avtor tega obdobja (s stališča slovenskega jezikovnega razvoja) je namreč v svojih besedilih prevedel številne latinske frazeme, vanje pa je vključil tudi veliko število tovrstnih elementov ljudskega izvora (Cornette 1942 v Mieder 2014: 25); njegovemu slogu so sledili tudi drugi nemški avtorji, katerih dela so prevajali slovenski protestanti.

Zato je ob analizi pojavitev frazemov in paremij v slovenskem knjižnem jeziku v prevodnih besedilih zlasti v primerih njihove prekrivnosti s predlogo težko določati, ali naj se enoto obravnava kot priložnostni prevod nemškega ustreznika ali kot prvo pisno pojavitev/potrditev določenega frazema v slovenščini. Nasprotno je lažje določiti frazeološkost izraza, če se slovensko besedilo razlikuje od nemške predloge, saj tak zgled bolj prepričljivo priča o prisotnosti frazema v sočasnem slovenskem jeziku.

V prispevku so na podlagi primerjalne analize izbranih frazemov in paremij štirih slovenskih protestantskih piscev (Sebastijana Krelja, Jurija Juričiča, Jurija Dalmatina in Primoža Trubarja) s prevodnimi predlogami prikazani načini prevajanja frazeološkega gradiva v nebiblijskih prevodih, kjer narava besedila ne zahteva tako tesnega sledenja prevodni predlogi, kot to velja za biblijska besedila, ter vključevanja frazemov in paremij v prevod neodvisno od prevodne predloge. Posebna pozornost je posvečena vprašanju, ali so pri prevajanju opazne razlike med »internacionalnimi« frazemi, prevzetimi iz latinske visoke kulture, in tistimi, ki so bili najverjetneje prevzeti iz nemške ljudske kulture.

2 Primerjalna analiza frazemov in paremij v slovenskih nebiblijskih prevodih ter v njihovih prevodnih predlogah

2.1 Frazeološke enote za primerjalno analizo so bile izbrane iz nebiblijskih prevedenih besedil, zlasti iz vseh treh postil. Osnovo so predstavljali frazemi in paremije, predstavljeni v prvi knjigi SSKJ16, nato pa so bili paberkovalno izbrani še nekateri drugi zgledi, predvsem enote z uvajalnimi sredstvi, ki bi lahko kazala na ustaljenost jezikovnih enot bodisi v slovenskem bodisi v tujem (predvsem nemškem) jeziku in zavedanje avtorja o njihovi frazeološkosti.⁴

³ Izraz kritiza E. Piirainen (2008: 244–45), ki zagovarja uporabo termina »široko razširjeni frazemi/idiomi« in prav tako ugotavlja, da večina od njih izvira iz znanih pisnih virov, posebej Biblije.

⁴ Po N. Ulčnik (2020: 23) uvajalna sredstva kažejo, kako so enote med uporabniki uzaveščene, kako jih vrednotijo in jim na podlagi lastnega vedenja pripisujejo kulturno-nacionalno specifičnost.

Za analizo je bilo izbranih 35 besednih zvez, ki so v slovenskih prevodih rabljene bodisi kot frazem oziroma paremija ali kot nefrazeološki ustreznik za paremijo v prevodni predlogi. Med njimi je devet (potencialnih) frazemov, 23 različnih paremij⁵ in dva nefrazeološka besednozvezna prevodna ustreznika. Iz Kreljevega prevoda zimskega dela Spangenbergove postile (KPo 1567) je v analizo vključenih sedem besednih zvez, iz Juričičevega prevoda drugega in tretjega dela Spangenbergove postile in iz njegovega uvoda k prvemu delu postile (JPo 1578)⁶ trinajst, iz Dalmatinovih spremnih (nebiblijskih) besedil v Bibliji (DB 1584) dve in iz Trubarjevega prevoda Luthrove *Hišne postile* (TPo 1595) trinajst. Primerjalni pregled prevodnih predlog pri izbranih zvezah je pokazal, da gre v večini primerov v predlogi prav tako za frazem ali paremijo, pri čemer je razmerje med predlogo in prevodom lahko različno in bo podrobneje predstavljeno v nadaljevanju, v sedmih primerih pa je bil v slovenskem prevodu frazem (izjemoma paremija) rabljen samostojno, ob nefrazeološki/neparemiološki predlogi. V primeru iz Juričičevega uvoda v postilo, ki je bil samostojno tvorjeno besedilo, pa najdemo paremijo, ki ima predlogo v nepovezanem Luthrovem besedilu.

Frazemi in zlasti paremije v prevodnih predlogah so raznovrstni: v več primerih (zlasti pri Luthru) gre za t. i. internacionalizme, ki temeljijo na latinskih predlogah, pogosto so te tudi navedene ob nemški ustreznici ali pa celo brez nje. Tudi nekatere paremije, za katere ni bila ugotovljena neposredna latinska predloga, izkazujejo relativno široko razširjenost med evropskimi jeziki. Le za manjši del lahko predvidevamo, da so bolj lokalno omejene in izvirajo iz sočasne nemške ljudske rabe.

2.2 V kontrastivni frazeologiji se navajajo različne tipologije razmerij med frazemi v primerjanih jezikih. Dobrovol'skij (2011a, 2014, navedeno v Cotta Ramusino, Mollica 2020: 5) jih je delil na popolne ekvivalente, delne ekvivalente, frazeološke analogije in neekvivalentne frazeološke enote; pozneje (Dobrovol'skij, Piirainen 2022: 79) je tipologijo poenostavil v trodelno: a) popolni ekvivalenti (enak pomen, skladijska in leksikalna struktura, enaka podstavna podoba); b) delni ekvivalenti (enak ali skoraj enak pomen, ne povsem enaka skladijska ali leksikalna struktura ali podstavna podoba); c) neekvivalenti (frazem v enem jeziku nima ustreznika v drugem jeziku). Schafrothova (2020: 130–31) razdelitev se v veliki meri ujema s starejšo štiridelno delitvijo Dobrovol'skega; ločuje a) popolno ekvivalenco (pomensko, leksikalno in skladijsko ujemanje, brez razlik v konotaciji); b) ekvivalenco s substitucijo frazemov (pomensko ujemanje, različna leksikalna zapolnitev, brez razlik v konotaciji); c) delno ekvivalenco (pomensko ujemanje, manjše razlike na ravni leksemov in/ali skladijske strukture in/ali konotacije); in d) ničelno ekvivalenco (ni pomenskega ustreznika v enem od jezikov).

⁵ Ena paremija se v nekoliko različnih oblikah pojavi v vseh treh postilah; Kreljeva in Juričičeva sta obravnavani kot ena pojavitev (gl. op. 4), Trubarjeva pa je šteta kot posebna pojavitev. Obravnavanih paremij je tako skupaj 24, a 23 različnih.

⁶ Pojavitve iz prvega dela postile, kjer gre za delno predelavo Kreljeve izdaje (in ne ponatis, kot se pogosto navaja v strokovni literaturi, prim. Jelovšek 2022: 113–20), so obravnavane samo primerjalno pri Krelju in niso štete kot samostojne pojavitve.

Pri analizi izbranih frazemov v osnovi izhajava iz Schafrothove tipologije, vendar zaradi omejenega gradiva o ničelni ekvivalenci tudi v primeru odsotnosti frazema v prevodni predlogi ali v slovenskem prevodu ne moremo sklepati; v takšnem primeru je zato izpostavljeno samo prevodno neujemanje. Primerjalni pregled je pokazal, da je popolna ekvivalenca kljub siceršnji precejšnji odvisnosti od prevodnih predlog redka, pogostejša je delna ekvivalenca, nezanemarljiv pa je tudi delež slovenskih frazemov in paremij, ki nimajo neposredne besedilne predloge.

2.3 Krelj (KPo 1567)

Pri Krelju gre med izbranimi večbesednimi enotami v večini primerov za prevod frazema ali paremije v prevodni predlogi. V dveh primerih je predloga latinska: v enem od njiju je pri Spangenbergu dodana nemška ustreznica, ki jo je Krelj prevedel (delna ekvivalenca), hkrati pa je dodal še sinonimno slovensko paremijo (podčrtano), ki nima vzporednice v prevodni predlogi (1), v drugem pa je v nemščini naveden samo latinski izrek, ki mu je Krelj po navedbi latinske predloge dodal slovenski sinonimni frazem (2). V obeh primerih lahko Kreljev dodani frazem označimo kot substitucijo.

(1) Man fagt/ Quod differtur, non aufertur. Lange verzogen/ ift nicht loß gelaffen (SA 1559, I,XI)

Edna gmain befeda ie: Quod differtur, non aufertur, To ie, kar fe dolgò sanafha, to fe celò ne odnafha. Vra Boshia dobrò pèrtezhe (KPo 1567, XXI)

(2) Alfo thut die welt noch (wie der Poet fagt) Dat ueniam coruis, uexat cenfura columbas (SA 1559, I, CXXIII)

Tako fvét ilhe vfelei dela (kakòr poet pravi) Dat ueniam Coruis, vexat cenfura columbas. Brumne na Galge véfi, velike Tatti sa miso pofadi (KPo 1567, CLXIb)

Slovenski ustreznik v (2) ima prav tako predlogo v latinskem frazemu *parvus pendetur fur, magnus abire videtur*, v sodobni nemščini zanj najdemo ustreznika *die kleinen Diebe hängt man, die großen läßt man laufen* in *kleine Diebe henkt man, von großen zieht man den Hut* (DEP: 889). Kreljev frazem se z njimi le deloma ujema, v prvem delu je spremenjen osebek, v drugem delu pa povedek. Morda lahko zamenjavo osebka opredelimo kot aktualizacijo frazema v sobesedilu, v katerem Krelj piše o preganjanju protestantov, s spremembo osebka (manj kriv > nedolžen) pa se pomensko tudi bolje ujema z latinsko paremijo *Dat ueniam Coruis, vexat cenfura columbas*. Juričič je v svoji izdaji prvega dela postile v obeh primerih ohranil Kreljev prevod.

En primer popolne ekvivalence najdemo pri prevodu nemške paremije (3), sicer pa so za nemške paremije brez navedene latinske predloge bolj značilni delni ekvivalenti, kjer prihaja do manjših leksikalnih in/ali skladijskih odstopanj. Posebnost pri Krelju je, da izrecno opozarja na njihov nemški izvor bodisi z navedbo nemškega izvornika (3) ali z uvajalnim sredstvom (4) ali z obojim (5):

(3) wie man fagt: Der Wahlen andacht/ vnnd der Teutfchen fasten/ find nicht einer bonen werd (SA 1559, I, LXXVIIIb)

Kakòr tudi ta prouerbium alli gmain befeda, pripoveft pravi. Der Walhen Andacht vnnd der Teutfchen Fasten/ find nit aner Bonen werdt. Tih Lahov Andaht, inu tih Nembcov poft nei boba vredã (KPo 1567, CVIII)

(4) Offentliche lüge/ fagt man/ find keiner antwort werd (SA 1559, I, CXXb)

Nembci govore: Na ozhitno lasho oben antvert ne flifhi (KPo 1567, CLV)

(5) Vnd wie man fagt: Wo Gott eine Kirchen bauwet/ da bawet der Teuffel eine Capellen/ oder Kretzmar darneben (SA 1559, I, LXVII)

inu fe godi, kako nembci govore. Wo Gott ein Kirchen bawet/ da bawet [...] Teuffel ein Capellen. To ie, kyr kuli Bog eno Cerkov dela, tukai Hudizh eno Kapellico polak sida (KPo 1567, LXXXIIIb)

Juričič je v dveh primerih ohranil Kreljev prevod, pri (4) pa je opustil uvajalno sredstvo in prevod leksikalno približal nemški predlogi, skladenjsko pa se od nje tudi njegov prevod razlikuje (6).

(6) Offentliche lüge/ fagt man/ find keiner antwort werd (SA 1559, I, CXXb)

Na ozhitno Lasho nei vredno odgouora dati (JPo 1578, I, 122)

V enem obravnavanem primeru pa Kreljev frazem nima nemške predloge, ampak gre za samostojni dodatek k prevedenemu besedilu (7).

(7) das blut Chrifti allen Chriften außtheylen/ da wöllen fie nicht an/ da ift nie kein ergere Ketzerey gehört/ denn das neue Euangelium (SA 1559, I, XXVIII)

Vfim to krij tudi Chriftufovo deliti: katero vfe nai vezh ta fveti Evangelion sdai ūzhi inu sapoveda: Tiga fe ne ôte lotiti, to fe ijh manie prime, kakòr Bob ftene, tàmuzh fe ijm sdi ena velika Kezaria, en nov Evangeliö (KPo 1567, XXXVIII)

Tudi v tem primeru je Juričič Kreljev dodatek ohranil.

Na podlagi sicer relativno omejenega analiziranega gradiva lahko ocenimo, da je Krelj pri prevajanju frazeologije izkazoval veliko mero samostojnosti in zavedanja o različnosti frazeologije v latinščini, nemščini in slovenščini, na kar je opozarjal tudi s pomočjo uvajalnih sredstev in navajanjem izvirnega besedila ne samo pri latinskih, ampak občasno tudi pri nemških frazemih. Opozoriti velja tudi na njegovo iskanje ustreznega slovenskega termina za pregovor, kot vidimo v nizu *prouerbiūm alli gmain befeda, pripoveft* v zgledu (3), kjer je v nemščini uporabljeno uvajalno sredstvo brez terminološke opredelitve izraza.

2.4 Juričič (JPo 1578)

V drugem in tretjem delu Juričičevega prevoda Spangenbergove postile (JPo 1578) najdemo popolna ekvivalenta nemškim frazemom v predlogi le v enem primeru (8), kjer sta v nemščini kot razlaga uporabljena sinonimna frazema, ki ju je Juričič prevedel, a jima je dodal še tretji frazem, ki nima neposredne besedilne predloge, a je v podobni obliki obstajal tudi v sočasni nemščini (RI, geslo *zwischen den / allen / zwei Stühlen sitzen*) in je danes razširjen v več evropskih jezikih (SSF, geslo *stol*), najdemo pa ga že v latinščini (*duabus sellis federe*, DEP: 595). Kot pri Krelju lahko dodajanje sinonimnega frazema označimo kot substitucijo.

(8) aber es heyyft den Zober auff beyden ſchuldem tragen/ vnd auß einem mund/ warm vnd kalt blaſen (SA 1559, II, CXLb)

[Dvema gospodoma služiti] fe to rezhe, na obiju dueiu Ramenih zhaber nofiti, na duio Stolceh fideti, inu is ednih Vfif marslo inu vrozhe pihati (JPo 1578, II, 156b)

Zadnji frazem z nekoliko drugačno strukturo (*z enimi usti mrzlo ino vroče dihati*) najdemo še na enem mestu v JPo 1578, prav tako skupaj s sinonimnim frazemom (*desno nogo v čevlju, z levo v kožuhi*), ki ju označuje tudi Juričičevo tipično uvajalno sredstvo *kakor se v priglihi govori*. Zanju Juričič ni imel neposredne predloge v Spangenbergovem besedilu (9), gre za njegovo samostojno razširitev (v zgledu podčrtano), ki pa se slogovno (nizanje frazeoloških sinonimov kot razlaga koncepta) in delno tudi vsebinsko ujema z nemškim zgledom v (8):

(9) Ob er von hertzen/ oder den Menschen zu wolgefallen predigte. Das er nit anders rede mit dem munde/ vnnd anders im hertzen habe/ wie in Bapftum gethan haben/ vnnd noch thun (SA 1559, II, XXb)

Iedali is Sarza kakor fe spodobi, ali liudem kdopadeniu prediguie. Sakai vCerkui nijedna rezh nei tako ftrupouita inu fmartno Shkodlyua, kakor ty Predigary ker fo duoiijzhni, da drugazhye suftmi gouore, kakor Vfarzu misle,⁷ kakor fe vpriglihi gouori sijednimi Vfti marflo inu vruzhe dihaiu, defno Nogo Vzhreuliu, sleuo pak Vkoshuhu, katero fo (Bogu fe fmili) Vpapeshy nyh veliko ftorili inu ie ishe delaio (JPo 1578, II, 28b)

Zelo podoben primer najdemo še na enem mestu v drugem delu postile, kjer je Juričič prav tako v lastnem dodatku (podčrtano) kot razlago uporabil kombinacijo dveh frazemov (10):

(10) Wilt du aber allein auff die perfonen vnd werck fehen/ vnd auff fleyfch vnd blut bawen/ vnd gründen/ fo kan es dir wol fehlen (SA 1559, II, LXIXb)

Ako pak hozh le nato, suunanno shtalt, inu dela gledati, inu na Meffo ter na Krij Fundament ftaiti, sidati inu mozh Suetiga Duha Tellefui Sodbi podurezhi: Tako ie saobftoin tuoie naprei vsetie, kako bi Zegal pral ali Vodo mlatil (JPo 1578, II, 86b)

Vsaj prvi frazem ima najverjetneje predlogo v nemščini, kjer najdemo sorodno paremijo *en Ziegel und den bösen Mann niemand rein waschen kann* (Wander 1867, geslo *Ziegel*).

Nizanje sinonimnih frazemov je torej Juričičeva tipična slogovna značilnost, za katero je imel sicer zgled v prevodni predlogi, a jo je razširil tudi v samostojno tvorjene dodatke k besedilu.

Med analiziranimi frazemi sta poleg navedenih še dve Juričičevi paremiji, ki nista neposredno prevedeni, imata pa tuji predlogi. Eno najdemo v Juričičevem uvodu (11):

(11) Sakai vpriglihi fe gouori: Kateri pri potu Sida ali Cimpra: Ta veliko moiftrou ima (JPo 1578, I,)(4a)

Gre za znano Luthrovo paremijo, ki jo je uporabil v svojem *Odprtem pismu o prevajanju* leta 1530 (12):

(12) Es heisst/ Wer am wege bawet/ der hat viel meister/ also gehet mirs auch/ Die jenigen die noch nie haben recht reden können/ schweige denn dolmetschen/ die sind allzumal meine meister (Luther 2003).

⁷ Morda bi lahko kot frazem opredelili tudi *drugače z usti govoriti, kakor v srcu misliti*, saj sodobne nemške zbirke pregovorov navajajo podobno zvezo: *Anders der Mund es redet, anders das Herz es meint* (Wander 1867, geslo *Mund*); v tem primeru bi bila Juričičeva zveza delni ekvivalent, je pa zanimivo, da je po glagolu njegov prevod bliže sodobni obliki frazema (glagol *misliti*) kot Spangenbergovi predlogi (glagol *imeti*).

V drugem primeru pa gre za substitucijo frazemov: nemški frazem *jemandem das Leben sauer machen* (RI, istoimensko geslo) je Juričič zamenjal s paremijo *lončar lončarja sovraži, kovač kovača* (13), ki ji je tudi v tem primeru dodal uvajalno sredstvo *kakor se v prigljihi govori*. Tudi ta paremija ima vzporednico v nemščini, izvira pa iz antične latinske paremije *Sic figulus figulo, faber fabro invidet* (TPMA 11: 400) in jo lahko uvrstimo med internacionalizme.

(13) *Ift er im Eheftand/ fo wolt er gern frey fein. Ift er frey/ fo wolt er geren Ehehlich fein. Vnd folcher vberdruß macht einem jeden fein leben lawer* (SA 1559, II, XXIIa)

Ieli Oshenen tako bi rad flobodan ali ledik bil. Ieli flobodan tako bi rad Oshenien bil, kakor fe vprigljihi gouori: Lonzhaz, Lonzharia fourashi: Kouazh Kouazha (JPo 1578, II, 31b)

Najdemo pa tudi več primerov delnih prevodnih ekvivalentov. V dveh primerih (14, 15) so razlike med predlogo in prevodom majhne:

(14) *Es ift ein Sprichwort: Wer brodt hat/ dem beyt man brodt* (SA 1559, II, CIIb–CIIIa)

To fe vprigljihi gouori: Kateri sadofta Kruha ima temu fe Kruh ponuia (JPo 1578, III, 123b)

(15) *Man fpricht: Gelegenheynt macht ein Dieb* (SA 1559, III, LXXXIIIb)

Vprigljihi fe gouori, vrshoh ftori Tatu (JPo 1578, III, 104b)

V drugem primeru (15) gre tudi v nemščini za ustreznik latinskega frazema *Occasio facit Furem* (DEP: 8). Preseneča Juričičeva izbira leksema *uržoh* 'vzrok' za nemški *Gelegenheynt* 'priložnost', za katero Megiser (MD 1592) navaja slovensko ustreznico *priložnost*, ki pa je Juričič v svoji postili ni nikoli uporabil.

V treh primerih je Juričič nemško paremijo bolj preoblikoval. V enem primeru (16) je šlo bodisi za parafrazo nemške predloge ali za alternativni prevod klasičnega antičnega frazema,⁸ v (17) je Juričič dvodelno nemško predlogo precej okrajšal tako, da je združil osebek prvega dela (ki temelji na latinski paremiji *Oculus domini saginat equum* (DEP: 1036)) in povedek drugega dela (ki najverjetneje izvira iz latinske paremije *Oculi et vestigia domini res agro saluberrima* (DEP: 1036) 'gospodarjeve oči in koraki so najkoristnejše stvari na polju'), s čimer je bistveno spremenil podobo frazema. Najzanimivejši pa je tretji primer (18), v katerem je preoblikoval prvi del frazema tako, da je ohranil ritmično podobo in rimo nemškega frazema⁹ tudi v slovenščini.

(16) *Es ift wol etwas nach der welt lauff/ einen menfchen vrtheylen vnd richten auß der gefellfchafft/ wie man fagt: Gleich vnnd gleich findt fich zufamen* (SA 1559, II, LXXXIIIb)

Liudye vzhafu moreio, po tem pofuethnem videniu touarishtuo foditi. Sakai poshtenia fe Zhlo-uik (prai Seneka) vzhi od touarishtua.¹⁰ Kako fe vprigljihi gouori, ednako touarishtuofe vkupe fpraulia (JPo 1578, II, 100b)

(17) *nach dem Sprichwort: Die augen des Herrn machen das Pfert fet/ vnd des Herrn fußftapffen dungen den Acker* (SA 1559, III, CVIIa)

Po prigljihi ker fe gouori, Gofpodnie Ozhy delaiu porodno Nyuo (JPo 1587, III, 124a)

⁸ Nemški frazem izvajajo iz biblijskega izreka (Sir 13,15), navaja pa ga tudi Cicero (Mauthner 1923: §485).

⁹ Tudi ta nemški frazem temelji na srednjeveški latinski predlogi *Sepe uorat gnarus canis id quod seruat auarus* (TPMA 11: 33), ki pa ne vsebuje leksema *mačka*.

¹⁰ Za navedeni Senekov citat Juričič ni imel predloge v Spangenbergovem besedilu.

(18) Vnd wirdt erfüllet das Sprichwort Was man ſpart für dem munde/ das freffen katzen vnd hunde (SA 1559, III, LXIIIb)

Inu fe dopolni kai fe Vpriglihi gouori: Zha lih napolnish fuoie Tashke: Ty vfai vfe to fnede Pfsi inu Mazhke (JPo 1578, III, 73b)

Izbrani primeri dokazujejo veliko Juričičevo kreativnost pri uporabi frazemov kot stilističnega sredstva, hkrati pa širše poznavanje nemške in latinske frazeologije. Njegovo zavedanje o frazemih kot o posebnih jezikovnih enotah dokazuje tudi skoraj dosledna uporaba uvajalnega sredstva *kakor se v priglihi govori* tudi v primerih, ko je v nemščini rabljen splošnejši *man spricht* ali ko je frazeme Juričič dodajal samostojno.

2.5 Dalmatin (DB 1584)

V Dalmatinovi *Bibliji* sta bila v okviru te analize odkrita samo dva nebiblijska frazema v prevodih Luthrovih uvodov v posamezne knjige, ki sta najverjetneje nemška ljudska frazema.¹¹ V prvem primeru (19) gre za delni ekvivalent, ki se od Luthrove predloge razlikuje samo v dodani glagolski vezi, drugi primer (20) pa lahko označimo za popolni ekvivalent.

(19) Sonst heisst es 14. handwerck/ 15. vnglück (LB 1545, 1109)

Sicer fe rezhe lhtirinajft antverhou je petnajft nefrezh (DB 1584, I, 321a)

(20) Denn gleich wie den Jugent/ jr eigen Laster hat wider Gottes gebot/ Also haben alle ander Stende auch jre Laster/ vnd wol erger den der Jugent laster find/ Wie man spricht/ Je elter/ je erger (LB 1545, 1094)

Sakaj raunu kakor mladi ljudje imajo fvoje lafne pregrehe supar Boshje Sapuvidi, taku imajo tudi vfi drugi stanuvi fvoje pregrehe inu lhe hujlhe, kakor fo teh mladih pregrehe, kakor fe pravi: zhe starilhi tem hujlhi (DB 1584, I, 317b)

Dva primera sta sicer premalo za natančnejšo oceno Dalmatinovega prevajanja nebiblijske frazeologije, nakazujeta pa, da je bil verjetno Dalmatin tudi v tem pogledu močno odvisen od Luthrove predloge, kot je značilno za njegova biblijska besedila (Merše 2013: 120–23; prim. tudi Ahačič 2007: 510).

2.6 Trubar (TPo 1595)

Tudi pri Trubarju v TPo 1595 najdemo veliko skladnost z nemško predlogo. Na to je morda vplivalo tudi dejstvo, da je šlo pri Luthru v več kot polovici primerov za frazeme, prevzete iz latinščine, v tretjini primerov je latinska predloga tudi navedena in v nemščini večkrat zgolj razložena v sledečem nefrazeološkem besedilu. Trubar je v takšnih primerih bodisi sledil Luthru (21, 22) ali pa je sam dodal slovenski ustreznik, ki je delni ekvivalent latinskemu (23).

(21) Denn was ists, das einer einen Schatz im Hauße oder Keller hat/ da er nichts von weis? der kan jm weder luft noch freude geben. Wie das Sprichtwort heift/ Ignoti nulla cupido. Ein

¹¹ Primer *Je elter, je erger* najdemo sicer tudi v *Grammatika Germanicae Linguae* (1578) Johannesa Clajusa z latinskim ustreznikom *Quanto aetate profectior, tanto deterior*, a gre najverjetneje za latinski prevod nemškega frazema, saj ga ni najti v nobenem drugem spletno dostopnem viru.

verborgener Schatz ist ein vnnützer schatz¹² (LH 1566, I, 23a)

Kaj bi tu enimu nuzalu, aku bi lih edan en shaz v'hihli, ali v'keldri imel, od kateriga bi nihter nevedil, ta bi njemu malu luhta ali vefselja dal, Kakor se vti Perpuvifti pravi: Ignoti nulla cupido, En fkriven shaz, je en nepriden shaz (TPo 1595, I, 33)

(22) Deñ das sprichwort ist war: Iacula praeuifa minus nocent. Wer sich den schuß besorget/ kan sich fürfehen (LH 1566, II, XXVIIa)

Sakaj ta perpuvid je rifnizhna. Iacula praeuifa minus nocent. Kateri se tiga strelu boji, ta se varuie, naprei inu okuli febe gleda (TPo 1595, II, 43)

(23) Wie das sprichwort heißt/ Nihil citius fenefcit, quam gratia (LH 1566, II, 109b)

Kakor leta Perpuvid pravi: Nihil citius fenefcit, quam gratia, Dobruta je fkoraj posablana (TPo 1595, II, 219)

V primeru, ko je Luther latinski paremiji dodal nemški ustreznik (24), najdemo pri Trubarju delni ekvivalent, v katerem je zamenjan le glagol.

(24) Wie das Sprichwort heißt/ Nihil carius emitur, quam quod donatur. Gefchenckt gut kompt am thewerften an (LH 1566, II, 98b)

Kakor se v Perpuvidi pravi: Nihil carius emitur, quam quod donatur. Sheinkanu blagu nar drafilhe ftoji (TPo 1595, II, 198)

Še v treh primerih pa latinska predloga v nemščini ni navedena; tudi tu najdemo pri Trubarju popolne (25, 26) ali delne ekvivalente (27).

(25) Widerumb aber mit der Welt/ fol es dem gemeynen sprichwort nach gehen: Je größer schalk/ je größer glück¹³ (LH 1566, II, XXVIb)

Spetnasaj pak s'tem Svitum ima onu se goditi po tei gmajn perpuvidi, zhe veglhi loter s'tem veglha frezha (TPo 1595, II, 43)

(26) Das dem Sprichwort nach/ der Krug fo lang zum brunnen gehet/ bis er ein mal zerbricht¹⁴ (LH 1566, II, 95b)

kakor se hpuffednimu vfelej s'najde, de po tej Perpuvidi, ta krugla se taku dolgu kftudenzu nofsi, de se enkrat resbye (TPo 1595, II, 192)

(27) Die andern brauchen des Mammons dahin/ nach dem gemeinen Sprichwort/ Gut macht mut¹⁵ (LH 1566, II, 90b)

Ty drugi nuzajo tiga Mammona, po tej gmajn Perpuvidi: Blagu ftury ferze (TPo 1595, II, 182)

Tudi pri frazemih, za katere ni potrjena latinska predloga, je Trubar najpogosteje uporabil popolni (28, 29) ali delni slovenski ekvivalent (30, 31).

(28) wie das Exempel Jude fur augen stehet/ der frewet sich erflich der dreißig Silberling/ es war jm (wir man fagt) ein gemehte Wiefe (LH 1566, I, 140a)

Kakor ta Exempel Iudeshou nam da nafnajne, ta se nerpopej vefšely teh trydeset Srebemikou, ty fo njemu bili (kakor se pravi) en pokoshen traunik (TPo 1595, I, 258–59)

(29) Dar umb gehets/ wie das Sprichwort lautet/ Wem nicht zu raten ist/ dē ist auch nicht zu helffen (LH 1566, II, 95a)

¹² Luthrova nemška zveza ob latinski paremiji bi sicer lahko bila razumljena kot frazeološki ustreznik, vendar je ne najdemo v nobeni od spletno dostopnih zbirk nemških frazemov in paremij, zato je v tem prispevku obravnavana kot nefrazeološka interpretacija pomena latinskega frazema.

¹³ Lat. *quo quis nequior, eo fortunatior* (Grimm, geslo *schalk*).

¹⁴ Gre za srednjeveški latinski pregovor (Mieder 2014: 27).

¹⁵ Lat. *e copia ferocia*.

Satu vam gre, kakor ta Perpuvift flove: Katerimu nej fvetovat, timu tudi nej pomagat (TPo 1595, II, 191)

(30) Wenn Herr vnd Fraw schlummen/ vnd dem Gefind alles vnter handen lassen/ vnd auff ihr gut vertrauen stellen/ so gehets nach dem gemeinen Sprichwort/ Traw wol ritte das Pferd weg (LH 1566, II, 87a)

Kadar Gofpud inu frawa radi dolgu fpe, inu tej drushini vse pod rokami pufte, inu na nyh dobru savupanje postavio, taku gre po tej gmain Perpuvidi: Savupainje koynja vjesdi (TPo 1595, II, 175)

(31) Vnd das darumb/ das er wol weis/ wo vnser HErr Gott eine Kirchen bawet/ da bawet der Teufel einem Kretzmer oder Wirtshaus dabey (LH 1566, II, 86a)

Inu tu sa tiga volo, kir dobru vej, de kir nah GOSPVD Bug eno Cerkou syda, tu fyda ta Hudizh eno Kappello poleg (TPo 1595, II, 174)

Zadnji primer najdemo tudi pri Krelju in Juričiču. Trubar je kljub nekoliko drugačni predlogi (Luther: *Kretzmer oder Wirtshaus* 'krčma' – Spangenberg: *Capellen/ oder Kretzmar* 'kapela ali krčma') uporabil v osnovi enak samostalnik (*kapela*) kot Krelj in Juričič (manjšalnica *kapelica*), kar kaže na določeno ustaljenost paremije v slovenščini 16. stoletja.

Le v enem od analiziranih primerov se je Trubar odločil za substitucijo nemške paremije, pri čemer je slovenskemu ustrezniku dodal parafrazo nemške paremije.

(32) Denn das gemeine Sprichwort fellet nicht/ Wer seinem Vater vnd Mutter entleuffet, den entleuffet dem Dencker nicht (LH 1566, II, 71b)

Sakaj ta gmain perpuvid ne faly, eniga freliga tatu en krulov berizh dotezhe. Tem starihem mogo hudi lotri vbeifhati, ali timu Rabelnu nekar (TPo 1595, II, 145)

V enem primeru pa je Trubar uporabil paremijo, vključno z uvajalnim sredstvom *kakor ta Pripuvift slove*,¹⁶ za nemško nefrazeološko besedilo:

(33) Das (spricht er hie) ist mein Reich/ welches ist gar viel anders/ denn der Welt Reich/ Denn da gehets so zu/ das man dem starcken hilfft/ die fromen ehret/ Dagegen die bößen verdampt vnd straffet. Denn es regiirt nach der scherffe mit dem schwert/ schlehet vnd hawet allenthalb vmb sich/ kan vnd sol auch kein vntugent vnd lafter leiden (LH 1566, I, 11)

Tu pravi Kristus letukaj, moje Krajlestvu je enu drugu Krajlestvu, kakor je tu Pofvitnu krajlestvu. Tukaj se gody, de se timu mozhneifhimu pomaga. Inu kakor ta Pripuvift slove: Kateri tiga drufiga premore, ta ga vshakel vtlazhi. Tu regira po tei ostrufti, s'tém Mezhom, bye inu fejka poufod okuli febe, nemore inu nejma tudi obeniga nepofhtenja inu hudobe terpejti (TPo 1595, I, 16)

Čeprav najdemo substitucijo le pri frazemu, za katerega ni bilo najti latinske predloge in bi ga lahko najverjetneje uvrstili med nemške ljudske frazeme, zaradi enkratnosti tovrstne zamenjave ni mogoče trditi, da je Trubar latinske frazeme iz visoke kulture obravnaval drugače kot nemške ljudske frazeme. Za potrditev ali ovrženje te hipoteze bi bila potrebna analiza večje količine gradiva. Tudi Trubar je pri prevajanju frazeologije izkazal določeno mero samostojnosti, a so odstopi od prevodne predloge redkejši kot

¹⁶ Izraz *pripoved* odstopa od Trubarjevih prevedenih uvajalnih sredstev, kjer je v analiziranih primerih uporabljal izraz *pripoved*.

Tabela 1: Frazemi po avtorjih glede na vrsto prevoda.

	Krelij	Juričič	Dalmatin	Trubar
Popolni ekvivalent	Lahov andahnt in Nemcev post ni boba vreden. (nem.)	na obeh ramenih čeber nositi (nem.) iz enih ust mrzlo ino vroče pihati (nem.)	Če stariši, tem hujši. (nem.)	Če vekši loter, stem vekša sreča. (nem./lat.) Krugla se tako dolgo k studencu nose, da se enkrat razbije. (nem./lat.) biti komu pokošen travnik (nem.) Katerimu ni svetovati, temu tudi ni pomagati. (nem.)
Delni ekvivalent	Kar se dolgo zanaša, to se celo ne odnaša. (nem.) Na očitno lažo oben antvert ne sliši. (nem.) Kjerkoli Bog eno cerkev dela, tukaj hudič eno kapelico poleg zida. (nem.)	Kateri zadosti kruha ima, temu se kruh ponuja. (nem.) Uržoh stori tatu. (nem./lat.) Enako tovarištvo se vkupe spravlja. (nem./lat.) Gospodnje oči delajo porodno njiivo. (nem./lat.) Če lih napolniš svoje taške, ti vsaj vse to sneđe psi ino mačke. (nem./lat.)	Štirinajst antverhov je petnajst nesreč. (nem.)	Dobrota je skoraj pozabljena. (lat.) Šenkano blago najdražje stoji. (nem./lat.) Blago stori srce. (nem./lat.) Zaupanje konja vjezdi. (nem.) Kjer Bog cerkev zida, tu zida hudič kapelo poleg. (nem.)
Substitucija frazemov	brumne na galge vesiti, velike tati za mizo posaditi (lat.) Ura božja dobro pretče.	Lončar lončarja sovraži, kovač kovača. (lat.) na dveh stolicah sedeti (nem?)		Zrelega tatu kruljov birič doteče.
Frazem brez besedilne frazeološke predloge	koga se kaj manj prime kot bob stene	z enim usiti mrzlo in vroče dihati (nem.) Kateri pri potu zida/cimpra, ta veliko mojstrov ima. (Luther) cegel prati (nem?) desno nogo v čevlju, z levo v kožuhu vodo mlatiti		Kateri drugega premore, ta ga v žakelj stlači.

pri Krelju in Juričiču, prav tako za razliko od njiju ob prevodih ni dodajal sinonimnih frazemov. Tudi uvajalna sredstva se večinoma ujemajo z Luthrovimi. Pri tem velja opozoriti na Luthrovo (in posledično Trubarjevo) razlikovanje med *Sprichwort* in *gemein Sprichwort*: prva je dosledno uporabljena v primerih, ko je navedel latinsko ustreznico, druga pa je prevladujoče rabljena pri tistih frazemih, kjer latinske ustreznice ni navajal, čeprav je obstajala. Morda razlikovanje kaže na različno razširjenost obeh tipov frazemov v sočasni nemščini: medtem ko so bili prvi morda vezani na pisno rabo in predvsem latinska besedila, v nemških pa so bili verjetno samo priložnostno prevedeni, bi lahko za druge domnevali, da so se razširili tudi v govornem jeziku.

V Tabeli 1 so zbirno predstavljeni frazemi po avtorjih glede na vrsto prevoda. V oklepaju je dodan podatek o potencialnem jeziku dajalca.

Vidimo lahko, da je pri protestantskih avtorjih v 16. stoletju tudi v nebiblijskih besedilih prevladovala prevedena frazeologija, pri čemer so (med drugim zaradi strukturnih razlik med jeziki) pogostejši delni kot popolni ekvivalenti. Tudi v primerih substitucije frazemov ali samostojne rabe frazemov, kjer prevajalci niso imeli frazeološke predloge, zlasti pri Juričiču in v manjši meri tudi pri Krelju najdemo frazeme latinskega (t. i. internacionalizmi) ali nemškega izvora. Tuje predloge nisva našli za šest enot: *Ura božja dobro preteče, koga se kaj manj prime kot bob stene* (Krelj); *desno nogo v čevlju, z levo v kožuho, vodo mlatiti* (Juričič); ter *Zrelega tatu kruljov birič doteče* in *Kateri drugega premore, ta ga v žakelj stlači* (Trubar).

3 Sklep

Analiza izbranih frazemov iz prevedenih nebiblijskih besedil, ki so jih napisali štirje slovenski protestantski pisci, je pokazala, da je v 16. stoletju tudi v nebiblijskih besedilih prevladovala prevedena frazeologija, pri čemer so pogostejši delni kot popolni ekvivalenti, tudi pri samostojnem vključevanju frazemov in paremij pa so bili ti pogosto latinskega ali nemškega izvora. Ob tem se odpira vprašanje, ali so se frazemi, ki so jih v knjižni jezik v 16. stoletju uvedli protestanti, ohranili tudi v poznejših obdobjih, vendar bi tovrstna analiza presejala obseg tega prispevka.

VIRI

- Johannes CLAJUS, 1578: *Grammatica germanicae linguae*. Leipzig. [Tudi na spletu](#).
- DEP = Emanuel STRAUSS, 1994: *Dictionary of European Proverbs*. London: Routledge.
- Grimm = *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*. [Na spletu](#).
- JPo 1578 = Jurij JURIČIČ, 1578: *POSTILLA*. Ljubljana.
- KPo 1567 = Sebastijan KRELIJ, 1567: *POSTILLA SLOVENSKA*. Regensburg.
- LH 1566 = Martin LUTHER, 1566: *Haußpostill I–III*. Nürnberg.
- Martin LUTHER, 2003: *An Open Letter on Translating*. [Na spletu](#).
- Fritz MAUTHNER, 1923: *Wörterbuch der Philosophie*. Leipzig. [Tudi na spletu](#).
- MD 1592 = Hieronymus MEGISER, 1592: *DICTIONARIVM QVATVOR LINGVARVM*. Graz.
- RI = *Redensarten-Index*. [Na spletu](#).
- SA 1559, I = Ioannes SPANGENBERG, 1559: *Außlegung der Episteln vnd Euangelien auff alle Sontage vnd fürnembsten Fest durchs ganze Jar [Winterteil]*. Nürnberg.
- SA 1559, II = Ioannes SPANGENBERG, 1558: *Außlegung der Episteln vnd Euangelien von Ostern biß auffs Aduent*. Nürnberg.
- SA 1559, III = Ioannes SPANGENBERG, 1558: *Außlegung der Episteln vnd Euangelien von den fürnembsten Festen durchs ganze Jar*. Nürnberg.
- SSF = Janez KEBER, 2015: *Slovar slovenskih frazemov*. [Na spletu](#).
- TPMA 11 = *Thesaurus proverbiorum medii aevi = Lexikon der Sprichwörter des romanisch-germanischen Mittelalters 11: Sommer-Tröster*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2001.
- Primož TRUBAR, 1595: *HISHNA POSTILLA*. Tübingen.
- Wander = Karl Friedrich Wilhelm WANDER, 1880: *Deutsches Sprichwörter-Lexikon*. Leipzig. [Tudi na spletu](#).

LITERATURA

- Kozma AHAČIČ, 2007: Viri za prevod svetopisemskih besedil pri slovenskih protestantskih piscih 16. stoletja in nekatere tehnike prevajanja. *Slavistična revija* 55/3. 505–29. [Tudi na spletu](#).
- Kozma AHAČIČ, Metod ČEPAR, Alenka JELOVŠEK, Andreja LEGAN RAVNIKAR, Majda MERŠE, Jožica NARAT, France NOVAK, Eva TRIVUNOVIČ, 2020: *SSKJ16: Priročnik za sestavljanje in vpisovanje gesel*. Ur. Kozma Ahačič. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- Kozma AHAČIČ, Metod ČEPAR, Alenka JELOVŠEK, Andreja LEGAN RAVNIKAR, Majda MERŠE, Jožica NARAT, France NOVAK, Francka PREMČ, 2021: *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja. A–D*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Dmitrij DOBROVOĽSKII, Elisabeth PIIRAINEN, 2022: *Figurative Language: Cross-Cultural and Cross-Linguistic Perspectives*. Berlin: de Gruyter Mouton.
- Paola COTTA RAMUSINO, Fabio MOLLICA, 2020: Contrastive phraseology: Preliminary remarks. *Contrastive Phraseology: Languages and Cultures in Comparison*. Ur. Fabio Mollica, Paola Cotta Ramusino. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publisher. 1–10.

- Polona GANTAR, 2007: *Stalne besedne zveze v slovenščini: korpusni pristop*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Lingua Slovenica, 3).
- Nataša GLIHA KOMAC idr., 2015: *Koncept novega razlagalnega slovarja slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Nataša JAKOP, 2006: *Pragmatična frazeologija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Linguistica et philologica, 14).
- Alenka JELOVŠEK, 2022: Jurij Juričič – Hrvat in slovenski knjižni jezik 16. stoletja. *Kolektivne identitete skozi prizmo zgodovine dolgega trajanja*. Ur. Vanja Kočvar. Ljubljana: Založba ZRC. 105–30.
- Vida JESENŠEK, 2013: Phraseologie: übersetzerische Entscheidungen zwischen Text und Wörterbuch. Analytische Beobachtungen anhand der deutsch-slovenischen literarischen Übersetzung. *Lexicographica* 29. 117–28.
- Erika KRŽIŠNIK, 1986: Poskus razvrstitve stalnih besednih zvez v Trubarjevi Cerkovni ordnigi. *16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. Breda Pogorelec s sodelovanjem Jožeta Koruze. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 6). 435–45.
- Erika KRŽIŠNIK, 1996: Norma v frazeologiji in odstopi od nje v besedilih. *Slavistična revija* 44/2. 133–54. [Tudi na spletu](#).
- Erika KRŽIŠNIK, 2003: Novosti v slovenski frazeologiji. *Współczesna polska i słoweńska sytuacja językowa / redakcja naukowa*. Opole, Ljubljana: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 191–208.
- Erika KRŽIŠNIK, 2007: Življenje nekega (kalkirano) prevzetega frazema. *Kritik und Phrase: Festschrift für Wolfgang Eismann zum 65. Geburtstag*. Ur. Peter Deutschmann, Peter Grzybek, Ludwig Karničar, Heinrich Pfandl. Dunaj: Praesens. 567–77.
- Andreja LEGAN RAVNIKAR, 2015: Iz slovaropisne delavnice: ugotavljanje in strukturiranje pomenov pri večpomenskih leksemih v zgodovinskem slovarju. *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis 2*. Ur. Mojca Smolej. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja, 34). 449–56. [Tudi na spletu](#).
- Andreja LEGAN RAVNIKAR, 2020: Pomenske lastnosti knjižne leksike v zgodovinskem slovarju SSKJ16. *Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine; Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja; Veliki madžarsko-slovenski spletni slovar*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Univerzitetna založba Univerze (Zora, 135). 263–86.
- Majda MERŠE, 2013: *Slovenski knjižni jezik 16. stoletja: razprave o jezikovnem sistemu, besedju in prevodni problematiki*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Wolfgang MIEDER, 2014: *Behold the Proverbs of a People: Proverbial Wisdom in Culture, Literature, and Politics*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Rosamund MOON, 1996: Data, Description and Idioms in Corpus Lexicography. *Euralex 1996 Proceedings II*. Ur. Martin Gellerstam idr. Göteborg University, Department of Swedish. 245–56.
- Špela PETRIC, 2018: *Slovenski večbesedni leksemi z vidika slovaropisja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Lingua Slovenica, 12).
- Elisabeth PIIRAINEN, 2008: Phraseology in a European framework: A cross-linguistic and cross-cultural research project on widespread idioms. *Phraseology: An Interdisciplinary Perspective*. Ur. Fanny Meunier, Sylviane Granger. Amsterdam: John Benjamins Publishing. 243–58.

- Elmar SCHAFFROTH, 2020: Why equivalence of idioms in different languages is the exception. Arguments from a constructional perspective. *Contrastive Phraseology: Languages and Cultures in Comparison*. Ur. Fabio Mollica, Paola Cotta Ramusino. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publisher. 129–50.
- Eva TRIVUNOVIĆ, 2021: Stalnost, variantnost in modificirana raba frazemov v slovenskem jeziku in slovarjih. *Slovenščina 2.0: empirične, aplikativne in interdisciplinarne raziskave* 9/2. 71–99. [Tudi na spletu](#).
- Natalija ULČNIK, 2020: Uvajalna sredstva pregovorov z južnoslovansko nacionalno oznako v korpusu starejše in sodobne slovenščine. *Slavia Centralis* 13/1. 22–39. [Tudi na spletu](#).
- Ada VIDOVIČ MUHA, 2013: Frazem med besedo in stalno besedno zvezo. *Frazeološka simfonija: Sodobni pogledi na frazeologijo*. Ur. Nataša Jakop, Mateja Jemec Tomazin. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 109–18.
- Alenka VRBINC, 2011: Uvajalna sredstva pregovorov z južnoslovansko nacionalno oznako v korpusu starejše in sodobne slovenščine. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 8. 65–78. [Tudi na spletu](#).

SUMMARY

A relatively large number of literary works were published in the 50 years following the establishment of the Slovenian literary language in the second half of the 16th century. As they were almost all closely based on German source texts, German phraseology strongly influenced the Slovenian phraseological fund of that period. Through German, both biblical and often also Ancient Greek and Roman phraseological material, as well as some German folk phraseology, were introduced into Slovenian, especially in the translations of postils. A comparative analysis of 35 phrases found in Slovenian translations of non-biblical texts by four authors (Sebastijan Krelj, Jurij Juričič, Jurij Dalmatin, and Primož Trubar) either as phraseological or paremiological units or as non-phraseological equivalents for German or Latin phraseological units showed that the phraseology used in the 16th-century Slovenian texts was predominantly translated—more often in the form of partial equivalents than total equivalents due to structural differences between the source language and Slovenian. Even in cases of substitution of source phraseological units or their use in cases where there were no phraseological units in the source texts, we find idioms of Latin (so-called *internationalisms*) or German origin. No direct German or Latin equivalent was found for six phraseological units: *Ura božja dobro preteče* (lit. ‘God’s hour runs well’), *koga se kaj manj prime kot bob stene* (lit. ‘it sticks to someone less than broad beans to a wall’); *desno nogo v čevlju, z levo v kožuhu* (lit. ‘right foot in a shoe, left in a fur coat’), *vodo mlatiti* (lit. ‘to thresh water’), *Zrelega tatu krušljov birič doteče* (lit. ‘A seasoned thief is caught by a lame catchpole’), and *Kateri drugega premore, ta ga v žakelj stlačí* (lit. ‘he who overpowers another stuffs him in a bag’).